

SINIR TİCARETİMİZ BAKIMINDAN SARP SINIR KAPISININ ÖNEMİ

Zeki KODAY *

Giriş

Araştırmamıza konu oluşturan Sarp; Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümünde yer almaktadır. Aynı zamanda da ülkemizin en kuzeydoğu uç noktasını oluşturmaktadır. Sınır kapısı, adını Artvin iline bağlı Hopa ilçesinin yaklaşık 18 km. kuzeyinde yer alan Sarp köyünden almaktadır. Sarp, 124 haneli ve 749 kişinin yaşadığı (1990) bir köy yerleşmesidir¹. Köy arazisinin yüzölçümü 2625 hektardır. Bunun 1805 hektarı orman, 500 hektarı çay tarım alanı, 150 hektarı sulu tarım alanı, 70 hektarı bağ-bahçe alanı ve 100 hektarını yerleşim alanı oluşturmaktadır². Köyün kuzeyinde Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilân eden Gürcistan, doğusunda Kâzimiye Köyü, güneydoğusunda Kayaköy, güneyinde Üçkardeş köyleri yer alırken, batı sınırı Karadenizle çevrilmiştir.

Sarp Sınır Ticareti

Sarp sınır kapısı, 31 Ağustos 1988 yılında açılmasıyla, ülkemizin Kapıkule'den sonra yurda en fazla giriş-çıkış yapılan sınır kapısı olmuştur (1992 yılı itibarı ile 1 400 120 kişi).

Sarp gümrük kapısı açılıncaya kadar, bu köydeki ailelerin temel geçim kaynağını çay ziraatı oluşturuyordu. Ancak sınır kapısının açılmasıyla ticaret ve nakliyecilik birinci derecede geçim kaynağı haline gelmiş ve köyde yaşayan ailelerin gelir seviyesi yükselmiştir. Ekonomik düzeyi yüksek olan yerleşmeler nüfus çekim merkezleri haline gelmektedir. Kısa sürede almış oldukları göç sayesinde büyük kentlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Sarp'ın da bu şekilde bir gelişme göstermesi beklenebilir. Ancak yerleşmenin coğrafi konumu buna müsait değildir. Zaten köy, Sarp adını, kurulmuş olduğu yerin eğimli bir yamaç olmasından dolayı almıştır.

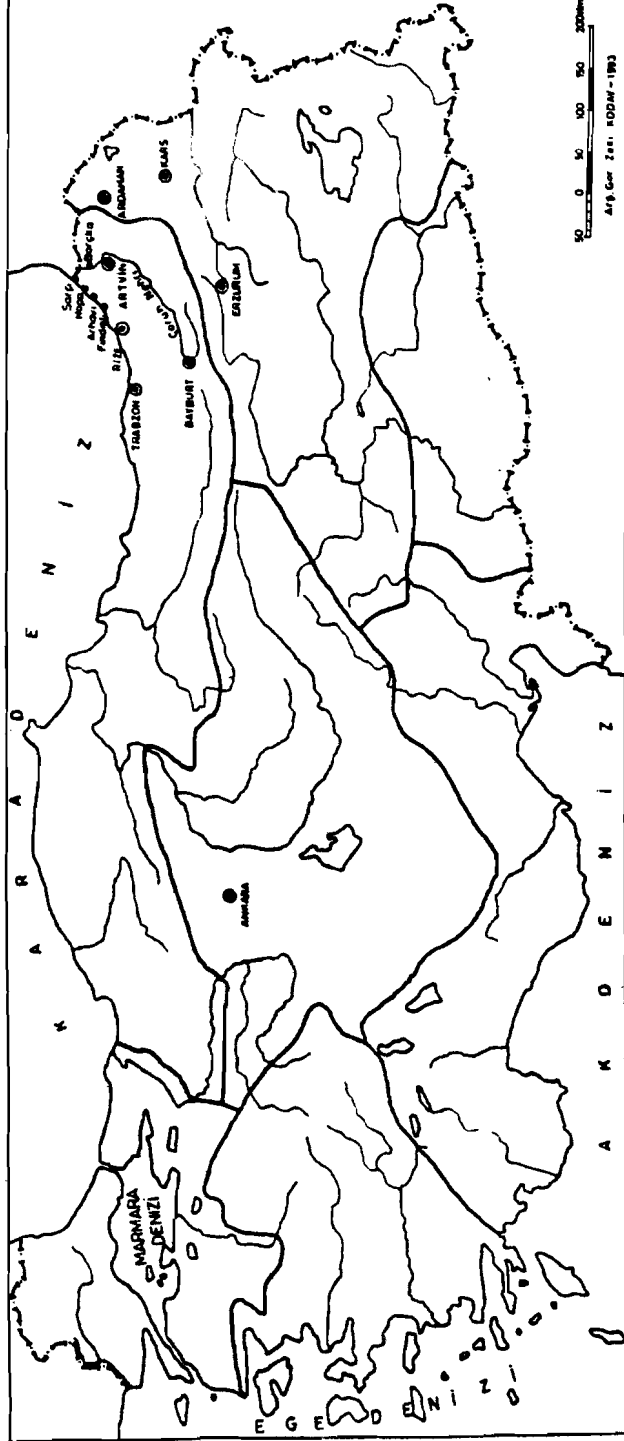
* Atatürk Üniversitesi Fen-Ed. Fakültesi Coğrafya Böl. Araştırma Görevlisi

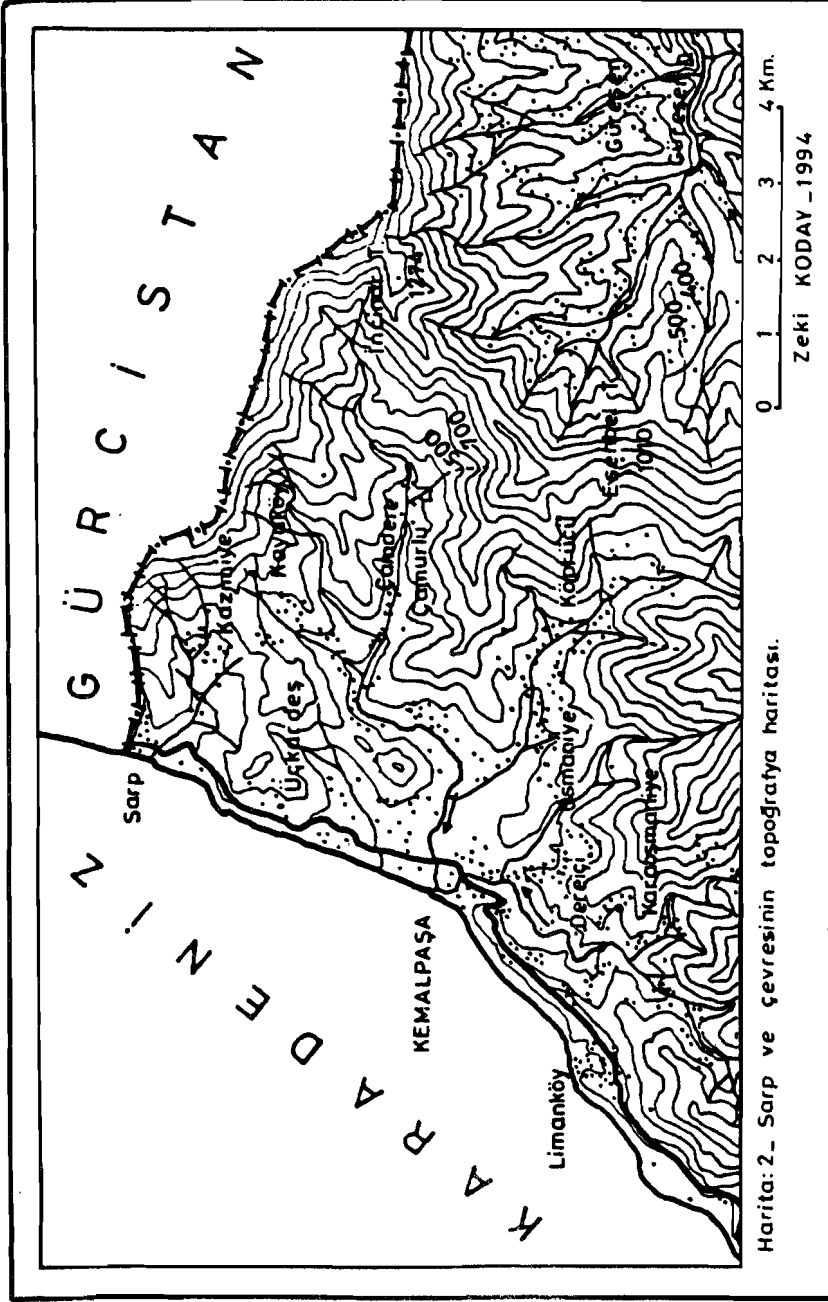
1 DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarından.

2 1/25000 ölçekli Köy Haritaları, Köy Hizmetleri Genel Müd. APK Dairesi Başkanlığı Arşivlerinden hesaplanmıştır.

SARP'IN TÜRKİYE'DEKİ YERİ

ŞİKLİ : 1

Sovyetler Birliği ile 610 km olan sınırmız 13 Ekim 1921 Kars ve 16 Mart 1921 Moskova Antlaşmaları ile Karadeniz'de Sarp'tan başlatılarak çizilmiştir. Sarp Köyü'nün ortasından geçen dere, doğal bir sınır oluşturmakla birlikte etnik bakımdan aynı milletin insanlarını ayırmıştır. Hatta aileler dahi parçalanmıştır. Bu tarihten 1937 yılına kadar aileler "pasavanla" geçiş yaparak yakınlarını günöbirlik ziyaret etme imkânına sahiptiler. Ancak 1937 de Sovyetler Birliği yönetiminin "pasavan"la³ geçişı yasaklaması üzerine Sarp, derin bir sessizliğe bürünmüştür. Yıllarca aileler birbirleri ile haberleşip görüşemediler. Bu durum; Sovyetler Birliği'nin dışa açılma politikası ve 1988 yılında Sarp sınır kapısının açılmasına kadar devam etmiştir.

Sarp kapısının açılması, Türkiye'nin sadece Gürcistan'a değil, Ukrayna'dan-Urallara, Azerbaycan'dan-Doğu Türkistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafi bölge ile bağlantısını sağlamıştır.

Kapının açılmasıyla birlikte giriş-çıkış yapan insanların sayısı dört yıl gibi kısa bir sürede yaklaşık birbuçuk milyona ulaşmıştır. Bu kadar insanın giriş-çıkış yapması, beraberinde "bavul ticareti"ni getirmiştir. Zaten giriş-çıkış yapan insanların esas gayesi ticaretti. Beraberlerinde birkaç bavul eşya getirip, mallarını satarak, dönerken de kendi ölkelerinde daha pahalı olan ve az bulunan malları götürüp pazarlamaktadırlar.

Değişik Cumhuriyetlerden gelen, maddi imkanları sınırlı olan bu insanların turistik amaçlı gezi yapmalarını beklemek imkânsızdır. Birkaç bavul eşyayı pazarlamak için geldikleri ölkemiz fiyatları onlara çok pahalı geldiğinden, genellikle yiyeceklerini dahi beraberlerinde getirmekte çok zorda kalmadıkça otele gitmemekte; otobüslerde, otomobillerde, ya da eşyalarını sattıkları pazarlarda gecelemeaktadırlar.

Sarp Sınır Kapısının açıldığı 1988 yılında, giriş-çıkış yapanların toplamı 1000 kişiyi bulmuyordu (808 kişi). Sovyetler Birliğine bağlı Cumhuriyetler, 1989 yılından itibaren bağımsızlıklarını ilan etmeğe başladılar. Bu Cumhuriyetlerde demokratikleşme, serbest dolaşım ve yurtdışına çıkışlardaki zorlukların yavaş yavaş kaldırılmasına bağlı olarak giriş-çıkış

³ Passavan: Sınır bölgelerinde oturan vatandaşlara komşu ölkeye günlük olarak serbestçe gidip gelmeleri için verilen izin belgesidir.

yapan insanların sayısı bir anda artış göstermiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Sarp Sınır Kapısından Giriş-Çıkış Yapan Yolcu Sayısı
(1988-1992).

Yıllar	Giriş	Çıkış	Toplam
1988	356	452	808
1989	11 018	10 506	21 524
1990	142 410	143 184	285 594
1991	529 376	496 842	1 026 218
1992	817 469	582 651	1 400 120

Kaynak : Sarp Gümrük Saymanlık Müdürlüğü verileri.

Sarp Kapısından giriş-çıkış yapan otomobil ve otobüs sayıları da yıllar itibarıyla önemli artışlar kaydetmiştir. Ancak bu otomobil ve otobüsler yolcu taşımada beraber yük taşımada esasen yola da kullanılmaktadırlar.

Şöyleki; gelen yolcular zaten pazarlayacakları malları bu araçlarla getirmektedirler.

Sarp gümrük kapısından giriş-çıkış yapan otobüs ve otomobil sayıları gözönüne alındığında yıllara göre belirgin bir artışın olduğu görülmektedir. 1988 yılında toplam 36 otomobil ve otobüs giriş-çıkış yaparken 1992 de bu rakam 140 336'ya yükselmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Sarp Kapısından Giriş-Çıkış Yapan Otomobil ve Otobüs Sayısı (1988-1992).

Yıllar	Giriş	Çıkış	Toplam
1988	23	13	36
1989	1 547	1 292	2 844
1990	19 135	19 328	38 463
1991	50 485	52 347	102 832
1992	72 820	67 516	140 336

Kaynak : Sarp Gümrük Saymanlık Müdürlüğü verileri.

Gümrük kapısından giriş-çıkış yapan otobüs ve otomobil sayılarının artmasına paralel olarak, yük taşıyan tır ve kamyonların sayısı da giderek artmıştır. Bu sayı 1988 de 48 adet iken, 1992'de toplam 21 140 a ulaşmıştır (Tablo 3). Tır ve kamyonlarla; demir, sac, profil demir, tuğla, kömür gibi mallar taşınmaktadır.

Tablo 3: Sarp Kapısından Giriş-Çıkış Yapan Tır ve Kamyon Sayısı (1988-1992).

Yıllar	Giriş	Çıkış	Toplam
1988	24	24	48
1989	217	209	426
1990	2 945	2 889	5 834
1991	6 070	7 076	13 146
1992	10 660	10 480	21 140

Kaynak : Sarp Gümrük Saymanlık Müdürlüğü verileri.

Sınır ticareti kapsamında; giren-çikan eşya kıymeti de yolcu sayısına ve bu yolcuların ticari faaliyetlerini artırmalarına bağlı olarak büyük artışlar kaydetmiştir. Kapının açıldığı yıl giren-çikan eşya miktarı saptanamamıştır. Ancak 1990'da ülkemize yaklaşık 2.2 milyar TL'lik mal girişi olurken aynı yıl 1.5 milyar TL'lik mal çıkışı olmuştur. 1992 yılında ise ülkemize giren eşya kıymeti 208.3 milyar TL iken, çıkan eşya kıymeti yurda giren eşya kıymetinin yaklaşık % 25'ine tekabül etmektedir (Tablo 4).

Tablo 4 . Sarp Kapısından Sınır Ticareti Kapsamına Giren Çıkan Eşya Kıymeti (milyon TL)

Yıllar	Giriş	Çıkış	Toplam
1988	-	-	-
1989	-	56	56
1990	2 198.5	1 562.4	3 760.9
1991	48 327.4	19 927.1	68 254.5
1992	208 357.9	53 633.1	261 991

Kaynak : Sarp Gümrük Saymanlık Müdürlüğü verileri.

Gümrük işlemlerinden tahsil edilen gelir de giriş-çıkış yapan yük ve yolcu miktarının artmasına bağlı olarak yükselme göstermiştir.

1992 yılı itibarı ile gümrük vergisinden 1 milyar, katma değer vergisinden 32.9 milyar TL, fon gelirlerinden 44.9 milyar TL, para cezası olarak 763 milyon TL, vize harcı olarak da 53.7 milyar TL gelir elde edilmiştir (Tablo 5). Tablonun değerlendirilmesi yapıldığında ülkemiz Sarp Kapısındaki gümrük işlemlerinden 1992 yılında 134 milyar TL civarında bir gelir sağlamıştır.

Tablo 5. Sarp Gümrük İşlemlerinden Tahsil Edilen Gelir (milyon TL).

Yıllar	Gümrük Vergisi	KDV	Fon	Para Cezası	Vize Harcı
1988	-	-	-	-	-
1989	-	-	-	-	-
1990	89 704.9	276 203.7	239 035.6	13 710	-
1991	526 404.9	7 434.6	4 138.7	144 608.8	-
1992	1 078.3	32 983.6	44 940.2	763.7	53 730.5

Kaynak : Sarp Gümrük Saymanlık Müdürlüğü verileri.

Sarp Sınır kapısında gümrük hizmetleri yaklaşık 100 kadar personel tarafından verilmektedir. Gümrük binası; elverişsiz topoğrafya şartları sebebiyle dar bir alana kurulmuştur. Bu nedenle yük ve yolcu trafiğinin yoğun olduğu zamanlarda sınırın iki tarafında uzun kuyruklar oluşmaktadır.

Gümrük kapısının ilk açıldığı günlerde her iki taraftaki insanlarda bir çekingenlik ve merak sözkonusuydu. Çünkü yaklaşık 70 yıl "demir perde" ülkesi olan Sovyetler Birliğinde yaşayan insanlar, yurt dışına çıkmamışlardı. Ülkemizde ise; kapalı kapılar ardında neler olup bittiği bir merak konusuydu. Önceleri gezip görme amaçlı olan gidiş-gelişler bir süre sonra ticari amaçlı gidiş-gelişlere dönüştü. Beraberlerinde getirmiş oldukları birkaç parça eşyanın kendi ülkelerine göre çok daha fazla para getirdiğini gören insanlar, kısa zamanda zengin olabileme isteği ile gidiş-geliş sayılarını ve eşya miktarlarını artırdılar.

"Ticaret", bu ülkelerde yaşayan insanların yabancı oldukları bir ekonomik faaliyet olduğu için, ülkemize mal getiren kişiler başlangıçta alışveriş konusunda acemilik çektiler. Zamanla ülkemiz pazarlarında, "akşam pazarı", "maksimum fiyat" ve "minimum fiyat" gibi terimlerle mal satışı yapmaya başladılar.

Sarp kapısından giriş yapan insanların hangi Cumhuriyetten kaç kişi oldukları, kesin olarak tesbit edilememekle birlikte, Türk Cumhuriyetlerinden gelenlerin sayısı oldukça fazladır. Bilhassa Azeriler ilk sırada yer alırken, sınır kapısına yakın olmanın verdiği avantajı kullanan Gürcüler ve Ermeniler de ön sıralarda yer almaktadırlar. Bunun yanında Ukraynalılar, Ruslar, Kazaklar, Türkmenler de ülkemize gelen gruplar arasında bulunmaktadır.

Sarp'ın Türk Dünyası İle İlişkisi

Sarp, ülkemizin Orta Asya'ya açılan bir penceresidir. Böylece aynı etnik kökene ve aynı kültüre sahip; ülkemiz ve Türk Cumhuriyetleri insanları arasında çok çabuk bir kaynaşma meydana gelmiştir. Orta Asya'dan ülkemize gelenler, ülkemizden de Orta Asya'ya gidenler dil konusunda herhangi bir güçlük çekmemektedirler. Çünkü dil birliği sayesinde (Türkçe) rahatlıkla anlaşabilmektedirler.

Sarp, Avrupa'nın Orta Asya'ya açılan bir kapısıdır. Bu kapı; yaklaşık 20 milyon km²'lik bir alana açılmaktadır. Bunun da 4 milyon km²'den fazlasını Türk Cumhuriyetleri toprakları oluşturmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Türk Cumhuriyetleri Hakkında Kısa Bilgiler.

Cumhuriyetin Adı	Yüzölçümü(km ²)	Nüfusu (milyon)	Başkenti
Türkmenistan	488 100	3.6 (1990)	Aşkabad
Kırgızistan	198 500	4.3 (1990)	Frunze
Kazakistan	2 715 000	16.8 (1992)	Alma-Ata
Özbekistan	447 400	20.3 (1992)	Taşkent
Azerbaycan	86 600	7.1 (1990)	Bakü

Kaynak : Büyük Larousse (1993)

Bu geniş coğrafyaya sahip Türk Cumhuriyetlerinde çeşitli iklimlere ait çok değişik ürünler yetişmektedir. Ayrıca yeraltı zenginlikleri bakımından da büyük bir potansiyele sahiptir.

Kazakistan ve Batı Sibirya Türk Dünyasının en önemli hububat sahalarından biridir. Zira Kazakistan, bilhassa kuzeyi ve Batı Sibirya, hububat ziraatine çok elverişli karatoprakların devam ettiği yerlerdir. Aynı zamanda buraları bütünüyle hububat ziraatine müsait "orta kuşak" içinde kalırlar⁴.

Pamuk ziraatinde de, Türk Cumhuriyetleri söz sahibidir. Özellikle Sir-ı Derya, Amu Derya ırmakları arasında kalan Kızılkum Çölü ve Fergana Havzası en önemli pamuk istihsal bölgeleridir. Gerçekten de Sovyetler Birliğindeki pamuk ekim sahalarının % 65'i Özbekistanda'dır. Bu nisbet Türkmenistan'da % 9.5, Tacikistan'da % 8.2, Kazakistan'da % 5.5, Kırgızistan'da % 3.6'dır⁵.

Sovyetler Birliği pamuk üretimi 1979 yılında 3 milyon 200 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Ekim alanları ve üretimin % 90 'dan fazlası Batı Türkistan'a aittir⁶. Dünya pamuk üretim potansiyelinin büyük bir kısmının Türk Cumhuriyetlerinde ve ülkemizde toplanmış olduğunu gözönüne aldığımızda pamuk üretimi, pamuğa dayalı sanayi ve pazarlanması konusunda işbirliği yapıldığı takdirde ne kadar fayda sağlayacağı açıktır.

Türk Cumhuriyetleri; sanayi devrimini başlatan, en önemli enerji kaynaklarından biri olan taşkömürü bakımından zengin bir potansiyele sahiptir.

Nitekim Kuznetsk, Karaganda, Ekibastuz, Lena, Güney Urallar, İrkutsk ve Minusirsk yataklarının yer aldığı Türk sahasının rezervi 3.3 trilyon kadardır⁷. Bu zengin rezervler gözönüne alınarak, ülkemiz taşkömürü ihtiyacı adı geçen Cumhuriyetlerden temin edilebilir.

Dünya ekonomisine yön veren en önemli enerji kaynaklarından biri olan petrol, Türk Cumhuriyetlerinde oldukça fazla

⁴ Dönmez, Y., 1987, Türk Dünyasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, İst. Üniv. Ed. Fak. Yaya. No: 1878, Coğ. Yay. No: 74 s.60, İstanbul.

⁵ Dönmez, Y., 1989, a.g.e., s.64-65, İstanbul.

⁶ Doğanay, H, Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Ders Notları. No.86, s.169-170.

⁷ Dönmez Y., 1987, a.g.e., s.75, İstanbul

rezerve sahiptir. Sovyetler Birliği petrol üretimi 1985 yılında 650.5 milyon tondur. Ülke petrol üretiminin % 80'i aşan bir oranı daha XVI.yüzyıldan itibaren bu ülkenin giderek işgal edip sömürgeleştirdiği Türk ülkelerinden sağlanmaktadır. Başlıca yataklar Bakü, Grozni, zengin Kafkas bölgesi petrol yatakları; adeta bir petrol denizini andıran Volga-Ural bölgesi (Tatar-Başkır Cumhuriyetleri sınırları içinde kalır), Nebit-dağ ve Kumdağ havzaları, Buhara, Fergana ve Batı Sibirya (Sibirya, Sibirya Türklerinin ülkesidir) yatakları.... hep Türk Yurdu kaynaklarıdır⁸.

Halen gündemde olan Türk Cumhuriyetleri petrolünü ülkemiz üzerinden petrol boru hatları (pipe-line) ile Akdeniz'e ulaştırıp buradan pazarlanması sağlanmalıdır. Bunun gerçekleşmesi halinde ülkemizin ne kadar büyük kazanç sağlayacağı aşıkârdır.

Taş kömürü ve petrol yanında, demir, bakır, kalay, çinko, kurşun, magnezit, sülfür, krom, manganez ve boksit gibi madenler de bulunmaktadır. Bunlara ilâveten kıymetli ve nadir bulunan madenlerden olan altın, gümüş, uranyum, platin, cıva, tungsten, molibden, elmas da Türk Cumhuriyetlerinde mevcuttur⁹.

Bu doğal kaynakların verimli bir şekilde işletilmesi ve işlenmesi halinde hem sanayileri gelişecek hem de iyi bir ekonomik seviyeye ulaşacaklardır.

Sonuç ve Öneriler

Sarp sınır kapısını Türkiye'yi Türk Cumhuriyetlerine bağlayan bir köprü olarak düşünmeliyiz. Ancak sınır kapısının görevini tam olarak yerine getirebilmesi için çözümlenmesi gereken bazı sorunları vardır.

Bu sorunların başında, sınır kapısının gerekli alt yapı tamamlanmadan açılması gelmektedir. Gümrük kapısında giriş-çıkış işlemleri yapılırken, gümrük binası ve çevresinde inşaat

⁸ Doğanay, H., Enerji Kaynakları, Atatürk Üniv. Yay. No: 707, Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Yay. No.: 18, Ders Kitapları Servisi No: 13, S.83 Erzurum.

⁹ Dönmez Y., 1987, a.g.e., İstanbul

devam etmektedir. Fiziki coğrafya şartlarının elverişsizliğinden dolayı, kıyı çizgisi ile eğimli yamacın birleştiği yere gümrük binası kurulmuştur. Denizin doldurulması suretiyle gümrük alanı genişletilebilir. Böylece daha sağlıklı gümrük hizmeti verilecektir. Yük ve yolcu trafiğinin yoğun olduğu günlerde her iki tarafta oluşan uzun kuyruklar da önlenmiş olacaktır.

Halen inşaatı devam eden Hopa-Sarp karayolu bir an önce bitirilmelidir. Bu yol kış mevsiminde meydana gelen heyelan ve dalga tahribi sonucu sık sık trafiğe kapanmaktadır. Bunun için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Ülkemize sokulabilecek bulaşıcı hastalıklara karşı ihtiyaç duyulan tahlil laboratuvarlarının sınır kapısında kurulması gereklidir.

Sarp sınır kapısından giriş yapan kişilerin, ülkelerinin konsolosluklarına ait irtibat büroları Hopa ilçesinde açılmalıdır.

Türk Cumhuriyetleri ile olan ekonomik ilişkilerimizde, ülkemizin imkânları ölçüsünde bu Cumhuriyetlerin altyapı hizmetlerinin geliştirilmesine, sanayi alanında işbirliği yapılmasında katkıda bulunabiliriz.

Türk Cumhuriyetleri ile halen yapılmakta olan karşılıklı lisans ve lisans üstü öğrenci ve öğretim elemanı gönderme konusunu daha fazla geliştirmek için girişimlerde bulunulmalıdır.

Sarp kapısından giriş yapanların bir kısmı Artvin ve Rize illerindeki inşaatlarda ve çay bahçelerinde ucuz iş gücü olarak, kaçak çalıştırılmaktadırlar. Yörede işsizliğe neden olacağı için, bu konuda gerekli tedbirler alınmalıdır.

Sarp Sınır kapısının açılması Türkiye ve açılmış olduğu Cumhuriyetler özellikle de Türk Cumhuriyetleri açısından faydalı olduğu, gelecekte de daha fazla ümit vaat ettiği kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA

- DOĞANAY, H., 1985, Tarım Coğrafyası, Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Ders Notları No: 86, Coğrafya Bölümü Ders Notları No: 12, Erzurum.
- DOĞANAY, H., 1991, Enerji Kaynakları, Atatürk Üniv. Yay. No: 707, Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Yay. No: 18, Ders Kitapları Serisi No: 13 , Erzurum.
- DÖNMEZ, Y., 1987, Türk Dünyasının Beşerî ve İktisadî Coğrafyası, İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 1878, Coğ. Böl. Yay. No: 74, İstanbul.
- ELİBÜYÜK, M., Malatya Çevresinde Coğrafi Olayların Kartografik Çizimi. Ankara-1978. (Basılmamış doktora tezi, D.T.C.F. Kütüphanesi)
- İNANDIK, O.C., 1980 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Coğrafyası. Ders Notları Erzurum.
- KIRZIOĞLU, M.F., 1976, Osmanlılar'ın Kafkas Elleri Fethi. Atatürk Üniv. Yay. No: 358, Ed. Fak. Yay. No: 71, Ankara.
- YÜCEL, T., 1965, Asya'nın Beşerî ve İktisadî Coğrafyası, Eroğlu Mat. Ankara.
- 1990 DİE, Genel Nüfus Sayımı Sonuçları Ankara.
- 1993 Büyük Larousse Milliyet Yay. İstanbul